

УДК 37.091.3:34.03

**LEGAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF LABOR TRAINING
AND TECHNOLOGY AS A PROBLEM OF MODERN SCIENCE AND
PRACTICE IN UKRAINE AND ABROAD**

**ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ НАУКИ І
ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ І ЗА КОРДОНОМ**

Людмила Цибулько

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: luda.czibulcko@gmail.com
ORCID 0000-0003-1201-3215
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Lyudmila Tsybulko

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: luda.czibulcko@gmail.com
ORCID 0000-0003-1201-3215
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Григорій Цибулько

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: tsibulko.grigoriy@gmail.com
ORCID 0000-0002-4278-2659
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Grigoriy Tsybulko

Ph. Din Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: tsibulko.grigoriy@gmail.com
ORCID 0000-0002-4278-2659
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Ігор Плис

здобувач 2 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Професійна освіта»
E-mail: zerot05011936@gmail.com
ORCID 0009-0003-4558-8573
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Igor Plis

getter of the 2st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
"Vocational education"
E-mail: zerot05011936@gmail.com
ORCID 0009-0003-4558-8573
SHEI "DonbasStatePedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article examines the relevance of the development of legal competence of future teachers, analyzes the state of the problem in Ukraine and abroad, and also offers recommendations for improving their training. The conducted study of the legal competence of future teachers of labor training and technologies revealed the complex nature of this phenomenon, which is formed on the basis of knowledge of the legal framework, the ability to apply this knowledge in pedagogical activities and practical skills of work in the legal field of the educational system. The analysis showed that modern requirements for the teaching profession have become significantly more complicated due to the integration of Ukraine into the European educational space, the digitalization of teaching and the need to comply with international standards in the field of education.

The authors pay special attention to the specific legal challenges faced by teachers of labor training. They require teachers not only a theoretical understanding

of the legislation, but also practical skills in its application in everyday educational activities.

A comparative analysis of international experience has shown that many countries with developed educational systems have already introduced legal training as a mandatory component of teacher education. However, even in countries such as Finland, Germany or the USA, there are certain difficulties in implementing these programs, associated with the lack of uniform standards, insufficient number of training hours or lack of practical orientation of training.

The article notes that the Ukrainian system of teacher training is faced with the need for deep transformations in this area. Promising areas of development are: integration of legal modules into pedagogical disciplines, development of interactive courses with an emphasis on the practical application of knowledge, advanced training of teaching staff and adaptation of best international practices to the Ukrainian educational context.

Key words: *legal competence, labor training, technologies, vocational education, labor protection, copyright, European integration.*

Актуальність теми. В умовах швидких соціальних і технологічних змін, які відбуваються в Україні, важливість правової компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій стає невід'ємною складовою фахової підготовки. Зростаюча роль правових аспектів у навчальному процесі підкреслює необхідність підготовки педагогів, які не лише володіють знаннями з предмета, але й можуть орієнтуватися в правових питаннях, що виникають у сфері освіти.

Так, в плані впливу глобалізації та інтеграції в європейське освітнє середовище, Україна активно інтегрується до європейського освітнього простору, що вимагає від вчителів високого рівня правової компетентності, зокрема в питаннях міжнародних стандартів освіти, прав людини та культури демократії. Універсалізація знань не обмежується лише територією України, і майбутні педагоги повинні бути готові до викликів глобалізації, що включає взаємодію з міжнародними освітніми нормами, стандартами та практиками.

В такому ключі «Концепція нової української школи» акцентує увагу на особистісному розвитку учнів та готовності вчителів до викликів, які ставить сучасне суспільство. В умовах сучасних реалій, правова компетентність стає важливим компонентом загальної педагогічної компетентності. Вчителі повинні вміти порушувати питання прав людини, соціальної справедливості, правового регулювання в освіті, сприяючи формуванню правосвідомості учнів та їх активної громадянської позиції.

Водночас правова компетентність вчителів не тільки допомагає в їхній професійній діяльності, але й має важливий вплив на учнів, оскільки вчителі стали одним із основних джерел правової інформації для них. Тому, їхня здатність пояснити учням правові норми і принципи, які регулюють різні сфери життя, формує у підлітків потребу в правовій свідомості та відповідальності. Це, у свою чергу, може призвести до зменшення правопорушень серед молоді та підвищення загального рівня правосвідомості в суспільстві.

Таким чином, розвиток правової компетентності вчителів трудового навчання та технологій не тільки відповідає вимогам часу, а й є ключовим

елементом успішної та ефективної освітньої практики в Україні. Необхідність формування готовності педагогів до правового регулювання освіти підкреслює важливість даної проблеми для забезпечення всебічного і якісного навчання, яке відповідатиме потребам і вимогам сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова компетентність освітян – це тематика, що активно досліджується в Україні та за її межами. У науковій літературі містяться численні роботи, що присвячені цій проблематиці. Наприклад, дослідження С. Булаха (2020) акцентує увагу на необхідності інтеграції правових аспектів у педагогічні практики, що дозволяє студентам не лише отримувати теоретичні знання, а й практичні навички для ефективного вирішення правових питань у навчальному процесі. О. Гриньова (2019) у своїх працях зазначає, що інтеграція правових знань у педагогічні дисципліни покращує правосвідомість учнів та вчителів, за що їх безпосередньо вчать використовувати ці знання у реальному житті.

Обґрунтування необхідності правової компетентності вчителів також базується на ряді закордонних досліджень, які підтверджують значення правової обізнаності.

Так, Д. Остін (США), який у своїх роботах зазначає, що правова освіта в школах забезпечує учням навички критичного мислення при розгляді правових питань. Німецький дослідник Х. Фетіг (2018) підкреслює, що вчителі, які мають правову компетентність, є більш готовими до вирішення конфліктів у класі, що позитивно позначається на атмосфері навчання.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення актуальності розвитку правової компетентності у майбутніх учителів трудового навчання та технологій, аналіз сучасного стану проблеми в Україні та за кордоном, а також розробка рекомендацій для покращення підготовки педагогів у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Правова компетентність вчителів є необхідною не лише для виконання навчальної програми, але й для забезпечення безпечного та правомірного освітнього середовища. Інтерактивне навчання та розвиток критичного мислення у учнів залежать від певних правових знань вчителів. Зокрема, вчителі повинні знати не лише загальні норми педагогічної діяльності, але й специфіку законодавства щодо охорони праці, прав дитини та правових норм, що регулюють трудову діяльність.

Проте, вчителі повинні усвідомлювати, що їхня роль у формуванні правосвідомості учнів має величезне значення. Наприклад, якщо вчитель не знайомий з правовими нормами, що регулюють охорону праці, це може призвести до небезпечних ситуацій в навчальному процесі (Austin, 2018).

Отже, Правова компетентність учителів повинна містити у собі декілька основних компонентів:

По-перше, це знання. До цього компоненту повинні увійти базові нормативно-правові акти, що регулюють освітній процес, такі як Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», а також принципи прав людини, законодавство щодо охорони праці тощо.

По-друге – вміння: Основа формування правової компетентності, це здатність застосовувати ці знання у практичній діяльності. Наприклад, учитель

трудового навчання повинен уміти організувати навчальний процес так, щоб усі учні входили в правове поле, не порушуючи законодавчі вимоги, при цьому забезпечуючи безпеку в навчальних і трудових процесах. Цей аспект освітньої практики особливо важливий, коли мова йде про проекти, пов'язані зі створенням, виготовленням та продажем продукції.

І заключний, але не менш важливий компонент – безпосередні навички. Це ефективна комунікація, ведення документації, використання правових норм у освітньому процесі. Вчителі повинні мати навички ведення документації, пов'язаної з юридичними аспектами освітнього процесу, знати, як реалізувати права учнів у навчальному закладі, як захищати свої права в умовах навчання.

У контексті правового виховання, наприклад, на уроках технологій можна реалізовувати практичні семінари, на яких учні проводять аналіз реальних правових ситуацій в сфері трудової діяльності. Опанування технологіями, наприклад, в рамках навчання деревообробки, може бути поєднане з темами безпеки на робочому місці та правовими нормами щодо виробничих процесів. Під час такого інтегрованого навчання учням передаються не лише технічні навички, але й знання про їхні права та обов'язки як працівників, що формує у них свідому правову позицію.

Крім того, важливо зазначити, що правова компетентність вчителів також включає критичне мислення та вміння аналізувати правові системи. Наприклад, у рамках освітніх програм в багатьох країнах Європи діяльність вчителів спрямована на розвиток у учнів критичного ставлення до законодавства, обговорення реальних правових кейсів, що впливають на їхнє життя. Це не лише виховує правосвідомість, але й готує учнів до активної участі в суспільстві (Carter, 2021).

Необхідно також зазначити, що в процесі організації навчальної роботи вчителі трудового навчання та технологій стикаються з багатьма правовими викликами, які потребують чіткої правової обізнаності. Це питання стає особливо важливим в умовах реалізації нових стандартів освіти та використання новітніх технологій у навчанні. Правова компетентність цих педагогів є запорукою успішної та безпечної освітньої діяльності, що, у свою чергу, впливає на розвиток учнів.

Наприклад, для вчителів трудового навчання і технологій знання основ з «Охорони праці» повинні детермінуватися у дотримання правил безпеки на уроках трудового навчання. Свідоме виконання вимог «ОП» є критично важливим, особливо під час роботи з інструментами та електроустаткуванням. В Україні правила охорони праці регулюються Законодавством України про охорону праці (ЗУ «Про охорону праці»), а також відповідними державними стандартами (ДСТУ). Так, під час проведення занять у майстернях учитель мусить навчити учнів основам безпеки при роботі з популярними інструментами, такими як електродріль або верстат.

Використання електроінструментів у навчальному процесі також вимагатиме від вчителя знання не лише правил безпеки, а й оформлення документації, що підтверджує готовність приміщення до проведення навчальних занять. Зокрема, у статті 14 Житлового кодексу України зазначається, що педагог зобов'язаний забезпечити безпечні умови для учнів. Якщо стався нещасний випадок внаслідок недотримання правил безпеки, відповідальність

може лягти на вчителя або навчальний заклад.

Одним з важливих викликів в сфері формування правової компетентності сьогодні є діяльність, пов'язана з використанням авторського права. Використання цифрових ресурсів та розробка навчальних матеріалів є актуальними правовими питаннями в діяльності вчителів. В Україні це регулюється Законом України «Про авторське право і суміжні права». Вчителі повинні бути обізнаними щодо авторських прав на використовувані в навчальному процесі матеріали, щоб уникнути правових наслідків за їхнє неправомірне використання. Так, якщо вчитель копіює матеріали з Інтернету для створення тестів або навчальних посібників, він повинен отримати дозвіл автора або користуватися матеріалами, що мають ліцензію Creative Commons (Ступак, 2018). Незнання правил авторського права може призвести до судових позовів або штрафів за незаконне використання.

Обробка інформації про учнів також є важливим аспектом правової компетентності вчителів. В Україні питання захисту персональних даних регулюється Законом України «Про захист персональних даних». Це означає, що вчителі повинні дотримуватися конфіденційності особистої інформації учнів, включаючи оцінки, медичні дані тощо. В Європейському Союзі, в свою чергу, питання захисту даних регулюється «GDPR» (Загальний регламент про захист даних). Це ставить додаткові вимоги до використання цифрових технологій в навчальному процесі. Вчитель повинен знати, як безпечно збирати та зберігати персональні дані, щоб уникнути можливих правових наслідків. Якщо вчитель використовує електронні платформи для збору відомостей про успішність учнів, він має переконатися, що ці платформи відповідають вимогам GDPR і JWT (Json Web Token) для захисту персональних даних. Як зазначає О. Гриньова, правова відповідальність стосується не лише дотримання норм, але і забезпечення автентичності та безпеки даних (Гриньова, 2019).

Кожен з цих правових викликів вимагає від вчителів глибокого розуміння норм і нормативів, тому правова компетентність стає важливою складовою підготовки педагогів. Дослідження, проведене С.Г. Булахом, підтверджує, що без належного правового навчання вчителі можуть недооцінювати важливість дотримання охорони праці або авторських прав, що може призвести до серйозних негативних наслідків (Булах, 2020).

Сьогодні в Україні недостатня правова компетентність майбутніх учителів трудового навчання та технологій викликана кількома факторами.

Недостатня увага до правової освіти в навчальних програмах. Багато університетів у своїх програмах підготовки педагогів не приділяють достатньої уваги правовим аспектам діяльності вчителів. Це призводить до того, що студенти отримують лише поверхневі знання про основи правовідносин, але не вміють їх застосовувати на практиці. Наприклад, у багатьох випадках курси правознавства або охорони праці викладаються в окремих дисциплінах, а не інтегруються в професійну підготовку (Комаренко, 2021).

Дуже часто підготовка вчителів зосереджена лише на теоретичних аспектах. У зв'язку з цим, вчителі стикалися з правовими питаннями в реальному житті, не маючи достатньо практичного досвіду, щоб їх вирішувати. Згідно з дослідженням О.В. Гриньової, практична підготовка в цьому аспекті потребує серйозного удосконалення. В багатьох педагогічних вищих навчальних

зкладах немає спеціалістів, які могли б якісно викладати правознавство для майбутніх вчителів. Це підвищує ймовірність формування неповних знань у студентів щодо правових норм і практик (Гриньова, 2019).

Так, звичайно, в міжнародній практиці також існують аналогічні проблеми, хоча різняться вони в деяких аспектах:

У таких країнах, як США, Фінляндія та Німеччина, читай у законодавстві про освіту передбачають обов'язкову правову підготовку для всіх вчителів. Проте, навіть там виникають труднощі з впровадженням ефективних практик навчання. Наприклад, в США багато штатів не мають єдиного узагальнюючого курсу з правознавства для вчителів, тому навчання залежить від рішень окремих навчальних закладів. Це створює нерівномірність у підготовці викладачів.

Стосовно проблем, пов'язаних з диверсифікацією навчальних програм. У Фінляндії навчальні програми адаптуються відповідно до соціальних запитів, що включає правову освіту, однак на практиці реалізація цих програм інколи обмежена через брак ресурсів і часу. Одним з прикладів є курс на розвиток критичного мислення, що включає і правову освіченість, але не завжди доводить до практичного застосування (Carter, 2021).

У Сполученому Королівстві проблеми, пов'язані з правовою підготовкою вчителів, також пов'язані з частковою інтеграцією правових аспектів у загальні курси педагогіки. Це призводить до того, що вчителі часто зіштовхуються з правовими викликами у класі, не маючи відповідної підготовки. Як зазначає Д. Картер у своєму дослідженні (2021), умови правового середовища у класі часто залишаються невирішеними.

У порівнянні з міжнародним досвідом, проблеми української системи підготовки вчителів трудового навчання та технологій, безумовно, мають свої унікальні аспекти, але слід зазначити, що й у світовій практиці існують серйозні недоліки. Так, в Україні відзначається недостатня правова культура серед педагогів і низький рівень інтеграції правового навчання, тоді як у багатьох країнах світу правова освіта вже є частиною базової підготовки вчителів, хоча не без проблем. В обох випадках переважно однакові труднощі, пов'язані з недостатньою практичною підготовкою та відсутністю досвідчених викладачів у цій сфері. Однак, міжнародний досвід демонструє, що різні підходи до вирішення зазначених проблем можуть бути надзвичайно корисними для української системи освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В результаті проведеного дослідження було підтверджено, що формування правової компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій є нагальною потребою сучасної української освіти. Вона виступає не лише як компонент фахової підготовки, а й як чинник забезпечення безпечного, правомірного та ефективного освітнього середовища. Аналіз національного та зарубіжного досвіду показав, що правова обізнаність педагогів має безпосередній вплив на формування правосвідомості учнів, розвиток їхньої громадянської активності та зниження правопорушень серед молоді.

Недостатня інтеграція правової освіти в навчальні програми, нестача практичної підготовки та дефіцит кваліфікованих викладачів у педагогічних вишах залишаються головними викликами в підготовці майбутніх учителів. Водночас міжнародний досвід доводить, що правова компетентність педагогів

значно підвищує якість освітнього процесу та сприяє розвитку критичного мислення в учнів.

Таким чином, правова компетентність має розглядатися як ключовий елемент професійного становлення педагога, особливо в умовах реформування української освіти, цифровізації та зростаючих правових викликів, зокрема у сферах охорони праці, авторського права та захисту персональних даних.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на:

Розробку та апробацію методичних моделей формування правової компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій з урахуванням сучасних освітніх стандартів та цифрових технологій.

Поглиблений аналіз міжнародного досвіду правової освіти педагогів з метою його адаптації до українського контексту.

Моніторинг рівня сформованості правової компетентності серед студентів педагогічних вишів та виявлення ефективних практик інтеграції правових знань у навчальні дисципліни.

Розробку інтегрованих навчальних курсів, які поєднуюватимуть правознавство з фаховими дисциплінами, особливо в частині охорони праці, трудових правовідносин, авторського права та цифрової безпеки.

Оцінювання впливу правової компетентності вчителів на правову культуру учнів та їхню готовність до правосвідомої участі в суспільному житті.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності професійної підготовки вчителів, розвитку демократичного освітнього середовища та формуванню покоління молоді з високим рівнем правової культури.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

Булах, С. Г. (2020). *Правова компетентність: сучасний стан і виклики*. Київ: Видавництво «Наука».

Гриньова, О. В. (2019). *Правове виховання в навчальному процесі*. Житомир: Видавництво «Полісся».

Комаренко, Л. В. (2021). *Моделі підготовки вчителів до правового виховання*. Львів: Видавництво «Старий Лев».

Ступак, А. (2018). *Правова освіта в Україні: проблеми та перспективи*. Харків: Видавництво «Освіта».

Austin, D. (2018). *Legal Literacy in Schools: Critical Thinking and Civic Engagement*. New York: Routledge.

Fetig, H. (2018). *Rechtskompetenz für Lehrkräfte: Konflikte lösen im Schulalltag*. Berlin: Springer.

Carter, D. (2021). *Teachers and the Law: Challenges in Modern Education*. London: Palgrave Macmillan.

REFERENCES

Bulah, S. G. (2020). *Pravova kompetentnist': suchasnij stan i vikliki*. Kiiv: Vidavnictvo "Nauka" [in Ukrainian].

Grin'ova, O. V. (2019). *Pravove vihovannya v navchal'nomu procesi*. ZHitomir: Vidavnictvo "Polissya" [in Ukrainian].

Komarenko, L. V. (2021). *Modeli pidgotovki vchiteliv do pravovogo vihovannya*. L'viv: Vidavnictvo "Starij Lev" [in Ukrainian].

Stupak, A. (2018). *Pravova osvita v Ukraïni: problemi ta perspektivi*. Harkiv: Vidavnictvo "Osvita" [in Ukrainian].

Austin, D. (2018). *Legal Literacy in Schools: Critical Thinking and Civic Engagement*. New York: Routledge [in USA].

Fetig, H. (2018). *Rechtskompetenz für Lehrkräfte: Konflikte lösen im Schulalltag*. Berlin: Springer [in Germany].

Carter, D. (2021). *Teachers and the Law: Challenges in Modern Education*. London: Palgrave Macmillan [in England].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено актуальність розвитку правової компетентності майбутніх педагогів, проаналізовано стан проблеми в Україні та закордоном, а також запропоновано рекомендації щодо вдосконалення їхньої підготовки. Проведене дослідження правової компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій виявило комплексний характер цього явища, яке формується на основі знань правової бази, умінь застосовувати ці знання у педагогічній діяльності та практичних навичок роботи в правовому полі освітньої системи. Аналіз показав, що сучасні вимоги до педагогічної професії значно ускладнилися через інтеграцію України до європейського освітнього простору, цифровізацію навчання та необхідність дотримання міжнародних стандартів у сфері освіти.

Особливу увагу авторів привертають специфічні правові виклики, з якими стикаються викладачі трудового навчання. Вони вимагають від педагогів не лише теоретичного розуміння законодавства, а й практичних навичок його застосування в повсякденній навчальній діяльності.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду засвідчив, що багато країн з розвиненими освітніми системами вже впровадили правову підготовку як обов'язковий компонент педагогічної освіти. Проте навіть у таких країнах, як Фінляндія, Німеччина чи США, існують певні труднощі у реалізації цих програм, пов'язані з відсутністю єдиних стандартів, недостатньою кількістю навчальних годин або браком практичної спрямованості навчання.

У статті зазначається, що українська система підготовки педагогів стоїть перед необхідністю глибоких трансформацій у цій сфері. Перспективними напрямками розвитку є: інтеграція правових модулів у педагогічні дисципліни, розробка інтерактивних курсів з акцентом на практичне застосування знань, підвищення кваліфікації викладацького складу та адаптація кращих міжнародних практик до українського освітнього контексту.

Ключові слова: *правова компетентність, трудове навчання, технології, професійна освіта, охорона праці, авторське право, європейська інтеграція.*